

<https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.25-34>
УДК 329.12:[316.3+37.01](71)

Олександр Єремеєв

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

<https://orcid.org/0009-0000-9175-1421>

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ТА ГРОМАДСЬКА ДУМКА В КОНЦЕПЦІЇ КОРПОРАТИВНОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ ВІЛЬЯМА ЛАЙОНА МАКЕНЗІ КІНГА

Статтю присвячено проблемі значення, місця й ролі громадянського суспільства, громадянської освіти та громадської думки в концепції корпоративного лібералізму канадського державного діяча та політичного мислителя Вільяма Лайона Макензі Кінга за його працею «Індустрія та людяність». Погляди В. Л. М. Кінга на місце і роль цих явищ впливали з поєднання в його праці базових засад лібералізму з органічним баченням природи суспільства та людства загалом. Відповідно до цього, держава та громадянське суспільство, різноманітні соціальні групи мають фундаментальний спільний інтерес, що полягає в забезпеченні їх збереження та сталого розвитку, а тому діалог і співпраця між ними є природним і необхідним явищем, що сприяє подоланню другорядних розбіжностей. Державі ж відводиться роль регулятора та модератора у відносинах між різними суспільними групами з розбіжними інтересами, який має сприяти встановленню довіри та співпраці між ними й уникати авторитарного втручання.

Громадська думка, за В. Л. М. Кінгом, є тонким механізмом політичної влади, що інформує уряд і громадянське суспільство про суспільні проблеми, може сприяти ефективному їх розв'язанню передовсім через тиск і переконування. В умовах демократичного правління вона потребує значної кваліфікованості, а отже, освіти, що сприяє вихованню в громадян якостей та навичок, необхідних для формування кваліфікованої громадської думки та громадянської кооперації, тобто громадянської освіти. Таку освіту можуть впроваджувати як держава, так і недержавні організації.

За В. Л. М. Кінгом, партнерські відносини та кооперація між громадянським суспільством, представниками бізнесу, місцевого самоврядування, держави та міжнародних інституцій є необхідними на локальному, національному та глобальному рівнях. Це сприяє формуванню довіри, публічності, подоланню антагоністичних відносин і зловживань, зростанню стандартів життя людей, розв'язанню гуманітарних проблем, які автор праці «Індустрія та людяність» вважав пріоритетними.

Ключові слова: корпоративний лібералізм, громада, громадська думка, громадянське суспільство, громадянська освіта.

Постановка наукової проблеми. Успішне та стабільне існування демократичної правової держави й добробут її громадян значною мірою залежать від дієвості громадянського суспільства, яка, своєю чергою, залежить від громадянської освіти та кваліфікованої громадської думки. Також значним є вплив міжнародного середовища. Отже, дослідження взаємозв'язків громадянського суспільства, громадянської освіти та громадської думки, їхніх взаємовідносин із державою, взаємодії на мікро-, мезо- та макрорівнях суспільного життя є серйозним завданням для політичної науки.

Мета статті – виявити значення і роль громадянського суспільства, громадянської освіти та громадської думки в забезпеченні гармонійного розвитку суспільства згідно з концепцією корпоративного лібералізму канадського державного діяча та мислителя В. Л. М. Кінга.

Аналіз досліджень і публікацій. Джерельною основою статті є праця В. Л. М. Кінга «Індустрія та людяність: дослідження принципів, покладених в основу індустріальної реконструкції» (далі – «Індустрія та людяність»). Підходи В. Л. М. Кінга до соціального реформування, його погляди на прогрес і належне користування його здобутками, проблеми відношення індивідуального і колективного в його концепції досліджував канадський вчений Р. Вайтекер. Погляди В. Л. М. Кінга на планування розвитку міста аналізували Д. Рівлі та Д. Гордон.

Виділення невирішених аспектів проблеми. У статті зосереджено увагу, по-перше, на значенні громадянського суспільства, громадянської освіти (у праці «Індустрія та людяність» В. Л. М. Кінга їх не позначено сучасними термінами) та громадської думки для гармонійного суспільного розвитку в концепції В. Л. М. Кінга. По-друге, йдеться про їхнє місце й роль на локальному, національному та міжнародному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постать Вільяма Лайона Макензі Кінга (*William Lyon Mackenzie King*, 1874–1950) є непересічною в багатьох аспектах. Політична кар'єра цього канадського державного діяча тривала майже 50 років. Він обіймав посади заступника міністра (1900–1908 рр.), міністра праці Канади (1909–1911 рр.), на яких започаткував соціальні та анти-монопольні реформи в цій країні. У цей період він підготував закони «Про розслідування трудових суперечностей» (*The Industrial Disputes Investigation Act*, 1907) та «Про розслідування діяльності монополій» (*The Combines Investigation Act*, 1910)¹. Протягом 29 років (1919–1948 рр.) В. Л. М. Кінг очолював Ліберальну партію Канади, понад 21 рік (1921–1926; 1926–1930 та 1935–1948 рр.) був прем'єр-міністром країни (а до 1946 р. – і міністром закордонних справ у складі всіх своїх кабінетів), що й нині становить неперевершений рекорд перебування на цій посаді в історії всіх країн Британської Співдружності. Наслідком його діяльності на цих посадах стали: поступова розбудова в Канаді ліберальної версії держави всезагального добробуту (*welfare state*), гармонізація відносин між англо- та франкоканадцами, порушених після Першої світової війни, здобуття фактичної незалежності Канади в зовнішній політиці та поступове мирне перетворення Британської імперії на Співдружність суверенних націй, успішне керівництво країною в умовах Другої світової війни, висунання ініціатив щодо розбудови спеціалізованих організацій у межах Організації Об'єднаних Націй (ООН)² та з міжнародного контролю за використанням атомної енергії (спільно з тогочасними президентом США та прем'єр-міністром Великої Британії)³, фактичне завершення підготовчого процесу входження до складу Канади Ньюфаундленду та Лабрадору як нової провінції. Варто також відзначити і започаткування В. Л. М. Кінгом у 1930-х рр. масштабної реконструкції канадської столиці м. Оттава під проводом французького архітектора

¹ Marcus M. Marks, "The Canadian Industrial Disputes Act," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 44, no. 1 (1912): 1–9, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/000271621204400102>; W. L. Mackenzie King, "The Canadian Combines Investigation Act," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 42 (1912): 149–55, <https://www.jstor.org/stable/1012311?seq=1>.

² Сергій Федуняк, «Концепція "середньої держави" у зовнішній політиці Канади», *Український історичний журнал* 5 (1995): 73, <http://history.org.ua/JournALL/journal/1995/5/9.pdf>.

³ Official Gazette, "Excerpts from the Declaration on atomic energy issued by United States President Truman, British Prime Minister Attlee, and Canadian Prime Minister Mackenzie King, November 15, 1945", accessed March 3, 2024, <https://www.officialgazette.gov.ph/1945/11/15/excerpts-from-the-declaration-on-atomic-energy-issued-by-united-states-president-truman-british-prime-minister-attlee-and-canadian-prime-minister-mackenzie-king-november-15-1945/>

Ж. Гребє (*Jacques Gréber*)⁴. Актуальними й досі залишаються погляди канадського державного діяча на розвиток і планування міста, які базувалися на чотирьох засадничих компонентах, притаманних північноамериканській традиції: соціальному плануванню, озелененню та парковому будівництві, архітектурній красі та ідеї міста як центру науки⁵.

Підсумком діяльності В. Л. М. Кінга на чолі федерального уряду стало перетворення Канади з політично залежної нестабільної країни, розшарованої за соціально-економічною та етнополітичною ознаками, на одну з провідних середніх держав світу після Другої світової війни, що зробила пріоритетом своєї зовнішньополітичної діяльності миротворчість, посередництво в конфліктах та участь у подоланні глобальних гуманітарних проблем і, зрештою, увійшла до «Великої сімки».

Окрім визначних практичних державницьких досягнень В. Л. М. Кінг залишив і теоретичну спадщину. У 1918 р. (протягом 1914–1918 рр. В. Л. М. Кінг працював у Фонді Рокфеллера, США) вийшла його праця «Індустрія та людяність: дослідження принципів, покладених в основу індустріальної реконструкції» (*Industry and Humanity: A Study in The Principles Underlying Industrial Reconstruction*). На її появу вплинуло як тогочасне загострення соціально-економічних суперечностей, які зрештою призвели до більшовицького перевороту в Росії, так і глобальний міжнародний конфлікт – Перша світова війна. У цій праці викладено концепцію *корпоративного лібералізму*, в якій дотримання базових засад ліберальної доктрини (пріоритет людської особистості, наявність громадянських прав і свобод, представницький характер правління, поділ і контрольованість державної влади, захищена приватна власність, конкуренція та вільна економічна ініціатива як основи соціально-економічного ладу) поєднувалося з комунітарною та соціально-реформаторською компонентами.

На відміну від класичних лібералів XVII–XIX ст., зокрема Дж. Локка, А. Сміта, котрі наголошували на індивідуалістичних основах єднання людей у суспільстві, В. Л. М. Кінг виходить з органічного бачення суспільства (та людства загалом). Він розглядає людство як особливий єдиний та неподільний соціальний організм, якому за природою притаманні мир, кооперація різнофункціональних частин і членів між собою з метою реалізації загальносуспільного блага, подолання перешкод до матеріального та духовного удосконалення⁶. Це й забезпечує його стійкість і виживання. Відповідно до цього, фундаментальні інтереси різноманітних суспільних груп з різними інтересами, статками та відмінним становищем у системі виробництва є спільними, а конфлікти другорядних інтересів – такими, що їх можна подолати завдяки застосуванню належних підходів до примирення та встановлення комунікації і кооперації. Такими механізмами автор «Індустрії та людяності» вважав примирення, арбітраж та публічне розслідування. На його думку, кооперація та координація зусиль, базовані на довірі й усвідомленні різними групами загального блага як спільної мети, і створюють соціальну гармонію⁷.

Відповідно до цього, В. Л. М. Кінг, на відміну від представників класичного лібералізму, негативно ставився до ідеї природної соціальної гармонії як наслідку взаємодії егоїстичних інтересів, необмеженої економічної конкуренції та принципу мінімального втручання держави в соціально-економічну сферу (*laissez-faire*). На його думку, в умовах початку XX ст., періоду зростання великих корпорацій та монополізації економіки, ускладнення структури та взаємовідносин всередині людських колективів, масштабних міграційних процесів, такі підходи породжували не природну гармонію та суспільний прогрес, а деструктивні тенденції (внутрішньосуспільні та міжнародні конфлікти, які є подібними за своєю природою), викликали до дії *закон конкуруючих стандартів*, відповідно до якого за неконтрольованої, недобросовісної конкуренції

⁴ David Reevly, "The Capital Builders: How Mackenzie King and Gréber made the modern city," accessed March 3, 2024, <https://ottawacitizen.com/news/local-news/the-capital-builders-how-mackenzie-king-and-greber-made-the-modern-city>.

⁵ David L. A. Gordon, "William Lyon Mackenzie King, planning advocate," *Planning Perspectives* 17, no. 2 (April, 2002): 97–122, <https://doi.org/10.1080/02665430110111838>.

⁶ William Lyon Mackenzie King, *Industry and Humanity: A Study in The Principles Underlying Industrial Reconstruction* (Toronto, Boston and New York: Houghton Mifflin Company, 1918), 86; Reg Whitaker, "The Liberal Corporatist Ideas of Mackenzie King," *Labour/Le Travailleur* 2 (1977): 161.

⁷ King, *Industry and Humanity*, 173.

стандарти вищого рівня замінюються стандартами нижчого⁸. Тобто в цьому випадку йдеться про деградацію.

За В. Л. М. Кінгом, технологічний прогрес мав незворотний характер, сприяв зростанню виробництва та загального рівня добробуту, освіченості та кваліфікованості, поширенню ліберальних ідей, комунікацій та технологічних інновацій у різних регіонах світу, заміні феодальних відносин на відносини правової рівності, де місце людини в суспільстві визначається не соціальним статусом за народженням, а наслідками власної праці та добровільними договорами з іншими. Водночас поза власним духовним виміром прогрес несе загрозу соціальних потрясінь і міжнародних конфліктів, що призводять до втрати звичного способу життя для багатьох людей та цілих регіонів, масштабних жертв, руйнацій через більш досконалі знаряддя для знищення. Духовний вимір прогресу, згідно з концепцією В. Л. М. Кінга, полягає передовсім у визнанні особистості як мети, якій слугують технологічний прогрес і політичне правління, а також у розширенні сфери індивідуальної та суспільної свободи, взаємної довіри в усіх сферах міжлюдських взаємин на противагу прагненню до домінування⁹. Виявом цього виміру прогресу є і подолання проблеми дегуманізації як у соціально-економічних відносинах всередині суспільства, так і в міжнародних відносинах. Така дегуманізація постає внаслідок прагнення до збагачення як до самоцілі чи домінування на міжнародній арені, без врахування прав та інтересів особистості.

Поряд із визнанням індивіда найвищою суспільною цінністю В. Л. М. Кінг засуджував надмірний індивідуалізм як чинник породження конфліктів, переважання деструктивних егоїстичних інтересів над міркуваннями про загальне благо, наголошував на самореалізації людини передовсім на шляху служіння іншим. Цим він керувався і протягом своєї політичної кар'єри, що й пояснює значною мірою його успішність як державного діяча. На його думку, самореалізація індивіда відбувається через інтеграцію до соціальної групи (професійної тощо), а через цю групу – до громади загалом¹⁰.

В. Л. М. Кінг визначав *громаду* як сферу взаємин, де реалізується загальний інтерес людей¹¹. Прикладами такої громади можна вважати локальну спільноту, місто, національну спільноту та людство загалом. Державу (публічну владу) мислитель розглядав як похідну складову громади, носія суверенної влади та найвищого представника всього населення, що перебуває під її юрисдикцією, який закріплює загальносуспільні уявлення про справедливість у формі закону¹². При цьому державна влада має бути підконтрольною і підзвітною решті громади, що постає внаслідок довготривалої еволюції, спрямованої на розширення простору соціальної свободи та політичного представництва. Отже, процеси, що відбуваються в громаді, є первинними та визначальними щодо процесів на державному рівні¹³.

Автор «Індустрії та людяності» не виділяє *громадянське суспільство* як окрему сферу суспільних відносин, однак з його концепції випливає, що в такій якості постає недержавна організована складова громади (профспілки, кооперативи, підприємницькі асоціації, локальні організації, що опікуються добробутом місцевої спільноти тощо). Державна політика, завданням якої є гармонізація відносин між соціальними групами з різними інтересами, має бути чутливою до процесів у цій сфері, а також намагатися запобігати загостренню кризових явищ і конфліктів, що можуть у ній виникати. Окрім держави, таке завдання покладається і на кваліфіковану громадську думку. Роль держави в соціально-економічному житті може за потреби посилюватися з метою запобігання внутрішньосуспільним конфліктам, недобросовісній економічній конкуренції, для впровадження необхідних соціально-економічних стандартів. Проте характер такого впливу має бути не авторитарним, а регуляторним, посередницьким та партнерським стосовно всіх соціальних верств і зацікавлених сторін.

⁸ King, *Industry and Humanity*, 65–6.

⁹ *Ibid.*, 58, 84, 114–16.

¹⁰ Whitaker, “Liberal Corporatist Ideas of Mackenzie King,” 167.

¹¹ King, *Industry and Humanity*, 30.

¹² *Ibid.*, 230.

¹³ *Ibid.*, 139.

Виходячи з того, що громадянське суспільство чинить визначальний вплив на політику держави, В. Л. М. Кінг усвідомлював необхідність підготовленості громадської думки до демократичного правління, а отже, і громадянської освіти. «Де нема ... громадської думки, там, найвірогідніше, погане врядування, яке раніше чи пізніше перетвориться на авторитарне», – зазначав тогочасний глава канадського уряду у своїй промові 1927 р.¹⁴ На його думку, демократичне правління ставить значно вищі вимоги до кваліфікованості у застосуванні влади, ніж авторитарне. Відповідно до його концепції, громадська думка є впливовим і тонким механізмом політичної влади, що інформує як уряд, так і капітал та менеджмент про наявні у суспільстві проблеми, чинить на них тиск, завдяки чому сприяє встановленню соціальної справедливості. «Обізнана кваліфікована громадська думка може сприяти перемозі розуму в ... конфліктах не менше, ніж накладені відповідно до законів санкції», – зазначав мислитель¹⁵.

Оскільки громадська думка є інструментом політичної влади, вона потребує зростання рівня освіченості і кваліфікованості. За В. Л. М. Кінгом, завдання освіти, яку може впроваджувати як держава, так і недержавні суб'єкти, полягає не лише в наданні професійної кваліфікації, а й якостей та навичок, необхідних для формування кваліфікованої громадської думки та громадянської кооперації: терпимості, здатності до компромісу, відчуття спільності фундаментальних інтересів співгромадян, взаємної довіри, заощадливості тощо¹⁶. Таку ініціативу з боку самоорганізованих членів суспільства він називав «розумною громадською дією» (*Intelligent Community Action*). Отже, не виділяючи громадянської освіти як окремого освітнього напрямку, канадський мислитель фактично передбачав необхідність її впровадження.

Автор праці «Індустрія та людяність» наголошував на необхідності кооперації громадянського суспільства, представників бізнесу і менеджменту, місцевого самоврядування, органів державної влади на різних рівнях життя громади – локальному, національному та міжнародному. На місцевому рівні прикладом такої кооперації може бути *організація соціального союзу* – модель експериментальної громади, що має на меті об'єднання людей задля загального добробуту локальної місцевості. Така модель передбачає *ідею сусідства* – наявність персонального контакту, обізнаності мешканців щодо умов життя громади, зобов'язань індивіда щодо неї. Соціальний союз може набути ролі муніципальної соціальної лабораторії, в умовах якої місцеві мешканці здатні виробити демократичним шляхом у співпраці з місцевою владою метод власної організації, на основі якого вони завдяки самостійним планам і зусиллям здатні побудувати таку громаду, якої вони потребують¹⁷. Такій організації можуть делегуватися і окремі функції публічної влади, передовсім на рівні місцевого самоврядування. Отже, вона може синтезувати ознаки публічної влади і громадянського суспільства. На думку В. Л. М. Кінга, окремий соціальний союз не матиме суттєвого впливу на розвиток суспільства в цілому, але через добровільне горизонтальне єднання зусиль з іншими подібними організаціями така взаємодія здатна сприяти формуванню оновленого та більш досконалого суспільства силами активних та ініціативних людей, які відчувають громаду частиною власного життя та відповідальності.

На національному рівні увага В. Л. М. Кінга як теоретика була сконцентрована передовсім на проблемі гармонізації відносин у сфері індустрії, між представниками капіталу, менеджменту, праці та громади. За посередництвом як держави, так і громадянського суспільства ці сторони через публічний характер розслідування трудових конфліктів, примирення, арбітражу, конференцій круглого столу з рівноправним представництвом сторін та принципом відкритих дверей мають дійти згоди щодо засад взаємодії, уникаючи прагнення до домінування однієї сторони над іншою. Держава, аби уникнути дії закону конкуруючих стандартів, що виникає в умовах застосування принципу невтручання, має сприяти цьому діалогу, а також встановити на законодавчому рівні національний мінімум добробуту, основні стандарти праці та екологічні стандарти¹⁸.

¹⁴ Sean M. Theriault, *The Power of the People: Congressional Competition, Public Attention, and Voter Retribution* (The Ohio State University Press, 2005), IX.

¹⁵ King, *Industry and Humanity*, 220.

¹⁶ Ibid., 356, 430.

¹⁷ Ibid., 357.

¹⁸ King, *Industry and Humanity*.

В. Л. М. Кінг звертає увагу і на глобальний рівень суспільних відносин. На його думку, внаслідок промислової революції, технологічного прогресу, появи мобільного транснаціонального капіталу національна держава поступово втрачала контроль за розвитком економіки, міграцією робочої сили тощо, а отже, і здатність розв'язувати масштабні проблеми лише власними ізольованими зусиллями. Виникає потреба міжнародного регулювання стандартів життя та праці, впровадження міжнародних механізмів запобігання поширенню воєнних конфліктів, контролю за міграцією тощо. Встановленню довіри між різними націями, виконанню міжнародних зобов'язань, подоланню проблеми дегуманізації в міжнародних відносинах (прагнення окремих держав до домінування чи завоювання нових територій та ринків ціною нехтування життям і здоров'ям громадян інших країн та власних громадян) мали сприяти такі міжнародні організації, як Ліга Націй, Міжнародний суд справедливості тощо¹⁹. Однак і недержавні організації, за В. Л. М. Кінгом, також не мали стояти осторонь зусиль з подолання міжнародних проблем, особливо гуманітарних, які мислитель вважав пріоритетними на всіх рівнях людських взаємин. Їхнім завданням, на думку автора «Індустрії та людяності», було здійснення міжнародного тиску на національні уряди з метою впровадження соціальних стандартів на міжнародному рівні, заборони практик, що загрожують життю та здоров'ю людини (шкідливого виробництва тощо). Як приклад він наводить власну участь у конференції Міжнародної асоціації праці в м. Лугано (Італія) у 1910 р., метою якої було домогтися на міжнародному рівні заборони шкідливого для здоров'я виробництва фосфорних сірників. Наслідком цих зусиль стала заборона такого виробництва у Франції. Як міністр праці В. Л. М. Кінг домагався заборони продажу фосфорних сірників у Канаді, аби зупинити їх виробництво як всередині країни, так і за кордоном²⁰. Отже, у праці «Індустрія та людяність» можна побачити зародки теорії глобального громадянського суспільства як мережі вільних об'єднань і асоціацій, їх кооперації, що не обмежуються державними кордонами. Як впливає з праці, ефективність впливу таких об'єднань залежить від їхньої партнерської співпраці з міжнародними організаціями та представниками національних парламентських та урядових інституцій, що загалом відповідає концепції корпоративного лібералізму автора «Індустрії та людяності».

Теоретична спадщина В. Л. М. Кінга справила вплив на подальший розвиток канадської політичної думки, зокрема на концепції В. Кимліки²¹ та Ч. Тейлора²², які наголошували на необхідності органічної належності людини до культурної спільноти з метою гармонійного розвитку особистості, а також необхідності впровадження політики визнання щодо таких спільнот, поєднання визначених у ліберальній політичній думці індивідуальних прав з колективними, диференційованими за групами правами. Як теоретичні, так і практичні підходи автора «Індустрії та людяності» вплинули на традиції канадської дипломатії, зокрема на концепцію «нової дипломатії» Л. Ексуорзі, міністра закордонних справ Канади у 1996–2000 рр. Відповідно до цієї концепції, саме безпека особистості та гуманітарні пріоритети мають стати основною метою діяльності такої середньої держави, як Канада, на міжнародній арені, сприяти формуванню її позитивного міжнародного іміджу в душі «м'якої сили». Згідно з концепцією Л. Ексуорзі, пріоритетами канадської дипломатії є миротворча, посередницька діяльність та багатосторонні колективні зусилля в таких питаннях, як протидія застосуванню негуманних видів зброї (наприклад, протипіхотних мін) і поширенню пандемій, міжнародні зусилля із захисту довкілля, мирного населення в умовах збройних конфліктів, сприяння міжнародному захисту прав людини²³. Концепція «нової дипломатії» передбачала і консультацію

¹⁹ King, *Industry and Humanity*, 107.

²⁰ *Ibid.*, 324–6.

²¹ Вілл Кимлічка, *Лібералізм і права меншин*, пер. з англ. Р. Ткачук (Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001); Will Kymlicka, *Liberalism, Community and Culture* (Oxford: Clarendon Press, 1991); Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* (Oxford: Oxford University Press, 1996).

²² Charles Taylor, "The Politics of Recognition," in *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994), 25–73.

²³ Lloyd Axworthy, "Introduction," in *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*, eds. Rob McRae and Don Hubert (Montreal & Kingston, London, Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2001), 3–13, https://books.google.com.ua/books?id=_5fmXZZps1IC&pg=PR7&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false.

з представниками громадянського суспільства у виробленні зовнішньополітичного курсу держави. Витоки цієї концепції також простежуються в праці В. Л. М. Кінга «Індустрія та людяність».

Висновки. Корпоративний лібералізм В. Л. М. Кінга впливає з органічного бачення ним суспільства, тому поряд із дотриманням базових ліберальних засад автор «Індустрії та людяності» наголошує на їх поєднанні з комунітарними принципами: важливості вільної належності індивіда до громади, усвідомлення морального обов'язку перед нею, сприяння реалізації загальносуспільного блага, яке органічно пов'язане з індивідуальним. Фундаментальні інтереси суспільства як цілого є спільними для всіх його членів, попри наявність другорядних конфліктів часткових інтересів різних індивідів та груп. Саме тому уряд як вищий представник громади, а також відповідальні представники різних за статками та матеріальними інтересами суспільних верств мають сприяти встановленню взаємної довіри та якнайширшої кооперації різних елементів розширеного суспільства. Така довіра встановлюється не авторитарним втручанням держави чи економічним і політичним домінуванням одних верств над іншими, а через поширення просвіти, публічність вироблення правил соціальної взаємодії, угоди, засновані на взаємних поступках та усвідомленні різними сторонами необхідності їх дотримання. Цьому мають сприяти регуляторне втручання уряду, експерти, представники бізнесу та менеджменту, а також громадська думка.

Хоча В. Л. М. Кінг не виокремлює громадянське суспільство як особливу сферу соціальних відносин, з його концепції випливає, що такою сферою він визнає неформальні організації та інституції в межах громади як сфери загального інтересу її членів. Належна роль громадянського суспільства виявляється не в антагонізмі, а в партнерських відносинах з державою, органами місцевого самоврядування, бізнесом і менеджментом, що може забезпечити гармонійний та еволюційний суспільний розвиток.

Хоча в праці «Індустрія та людяність» не надано визначення громадянської освіти як особливої системи навчання громадян принципів і навичок залучення в суспільно-політичний процес, проте автор ставить подібну проблему перед державою, експертами, бізнесом та громадою. Це впливає з тверджень В. Л. М. Кінга про важливість сприяння появі кваліфікованої громадської думки та навичок громадянської взаємодії як одного із завдань освіти. Саме така громадська думка і громадянські навички відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності вільного врядування.

В. Л. М. Кінг, спостерігаючи ще на початку ХХ ст. процеси глобалізації, розглядав перспективу формування глобального громадянського суспільства, яке у співпраці з міжнародними організаціями та представниками окремих держав мало чинити вплив на міжнародній арені з метою підвищення стандартів життя людства.

Теоретична спадщина В. Л. М. Кінга є актуальною і в сучасних умовах глобальної міжнародної кризи, необхідності налагодження співпраці та довіри між державами, недержавними організаціями в протидії державам-агресорам (зокрема РФ), адже канадський мислитель наголошував на пріоритетності гуманітарного виміру в міжнародних відносинах, проблемах протидії дегуманізації та прагненню силового авторитарного домінування на міжнародній арені. Також ідеї В. Л. М. Кінга є актуальними для вивчення з погляду таких проблем суспільно-політичного розвитку сучасної України, як налагодження конструктивних відносин і комунікацій між державою, підприємницькими колами та громадянським суспільством, що особливо загострюються в умовах протидії повномасштабній агресії з боку РФ.

Перспективи подальших досліджень полягають, зокрема, у дослідженні концепції В. Л. М. Кінга з погляду теорії міжнародних відносин та їхньої актуальності для сприяння подоланню сучасної глобальної міжнародної кризи.

Список використаної літератури

- Кимлічка, Вілл. *Лібералізм і права меншин*. Пер. з англ. Р. Ткачук. Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001.
- Федуняк, Сергій. «Концепція “середньої держави” у зовнішній політиці Канади». *Український історичний журнал* 5 (1995): 72–8. <http://history.org.ua/JournALL/journal/1995/5/9.pdf>.
- Axworthy, Lloyd. “Introduction.” In *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*, edited by Rob McRae and Don Hubert, 3–13. Montreal & Kingston, London, Ithaca: McGill-Queen's University

- Press, 2001. https://books.google.com.ua/books?id=_5fmXZZps1IC&pg=PR7&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false.
- Gordon, David L. A. "William Lyon Mackenzie King, planning advocate." *Planning Perspectives* 17, no. 2 (April, 2002): 97–122. <https://doi.org/10.1080/02665430110111838>.
- King, William Lyon Mackenzie. "The Canadian Combines Investigation Act." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 42 (1912): 149–55. <https://www.jstor.org/stable/1012311?seq=1>.
- . *Industry and Humanity: A Study in The Principles Underlying Industrial Reconstruction*. Toronto, Boston and New York: Houghton Mifflin Company, 1918.
- Kymlicka, Will. *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- . *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Marks, Marcus M. "The Canadian Industrial Disputes Act." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 44, no. 1 (1912): 1–9. Accessed March 1, 2024. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/000271621204400102>.
- Official Gazette. "Excerpts from the Declaration on atomic energy issued by United States President Truman, British Prime Minister Attlee, and Canadian Prime Minister Mackenzie King, November 15, 1945." Accessed March 3, 2024. <https://www.officialgazette.gov.ph/1945/11/15/excerpts-from-the-declaration-on-atomic-energy-issued-by-united-states-president-truman-british-prime-minister-attlee-and-canadian-prime-minister-mackenzie-king-november-15-1945/>.
- Reeve, David. "The Capital Builders: How Mackenzie King and Gréber made the modern city." Accessed March 5, 2024. <https://ottawacitizen.com/news/local-news/the-capital-builders-how-mackenzie-king-and-greber-made-the-modern-city>.
- Taylor, Charles. "The Politics of Recognition." In *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, 25–73. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994.
- Theriault, Sean M. *The Power of the People: Congressional Competition, Public Attention, and Voter Retribution*. The Ohio State University Press, 2005.
- Whitaker, Reg. "The Liberal Corporatist Ideas of Mackenzie King." *Labour/Le Travailleur* 2 (1977): 137–69.

Bibliography

- Axworthy, Lloyd. "Introduction." In *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*, edited by Rob McRae and Don Hubert, 3–13. Montreal & Kingston, London, Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2001. https://books.google.com.ua/books?id=_5fmXZZps1IC&pg=PR7&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false.
- Feduniak, Serhii. "Kontsepsiia "serednoi derzhavy" u zovnishnii politytsi Kanady." *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* 5 (1995): 72–8. <http://history.org.ua/JournALL/journal/1995/5/9.pdf> [in Ukrainian].
- Gordon, David L. A. "William Lyon Mackenzie King, planning advocate." *Planning Perspectives* 17, no. 2 (April, 2002): 97–122. <https://doi.org/10.1080/02665430110111838>.
- King, William Lyon Mackenzie. "The Canadian Combines Investigation Act." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 42 (1912): 149–55. <https://www.jstor.org/stable/1012311?seq=1>.
- . *Industry and Humanity: A Study in The Principles Underlying Industrial Reconstruction*. Toronto, Boston and New York: Houghton Mifflin Company, 1918.
- Kymlicka, Will. *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- . *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- . *A Liberal Approach to Minority Rights*. Translated by R. Tkachuk. Kharkiv: Tsentr osvitynikh initsiatyv, 2001 [in Ukrainian].
- Marks, Marcus M. "The Canadian Industrial Disputes Act." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 44, no. 1 (1912): 1–9. Accessed March 1, 2024. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/000271621204400102>.
- Official Gazette. "Excerpts from the Declaration on atomic energy issued by United States President Truman, British Prime Minister Attlee, and Canadian Prime Minister Mackenzie King, November 15, 1945." Accessed March 3, 2024. <https://www.officialgazette.gov.ph/1945/11/15/excerpts-from-the-declaration-on-atomic-energy-issued-by-united-states-president-truman-british-prime-minister-attlee-and-canadian-prime-minister-mackenzie-king-november-15-1945/>.

Reeveley, David. "The Capital Builders: How Mackenzie King and Gréber made the modern city." Accessed March 5, 2024. <https://ottawacitizen.com/news/local-news/the-capital-builders-how-mackenzie-king-and-greber-made-the-modern-city>.

Taylor, Charles. "The Politics of Recognition." In *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, 25–73. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994.

Theriault, Sean M. *The Power of the People: Congressional Competition, Public Attention, and Voter Retribution*. The Ohio State University Press, 2005.

Whitaker, Reg. "The Liberal Corporatist Ideas of Mackenzie King." *Labour/Le Travailleur* 2 (1977): 137–69.

Oleksandr Yeremieiev

National University of Kyiv-Mohyla Academy

CIVIL SOCIETY, CIVIC EDUCATION AND PUBLIC OPINION IN THE CONCEPT OF CORPORATE LIBERALISM BY WILLIAM LYON MACKENZIE KING

Abstract

The article examines the problem of importance, place, and role of civil society, civic education, and public opinion in the conception of corporate liberalism by the Canadian statesman and political theoretician William Lyon Mackenzie King, according to his work "Industry and Humanity." The viewpoint of W. L. M. King on the place and role of these phenomena stems from the combination of the basic principles of liberalism with the organic vision of nature of society and humanity as the whole in his work. According to this, state and civil society, as well as various social groups have fundamental general interest which lies in the provision of their maintenance and steady development, and that is why a dialogue and collaboration between them are the natural and necessary phenomenon that assists overcoming second-rate differences between them. The state takes the role of regulator and moderator of the relations between different social groups with divergent interests and should assist the establishment of trust and collaboration between them, avoiding the authoritarian interference.

According to W. L. M. King, public opinion is the thin mechanism of political power that informs government and civil society of social problems, and it can assist their effective decision foremost through pressure and persuasion. That is why it needs considerable skillfulness, especially in the conditions of democratic governance. For this reason it needs the education that forms the qualities and skills necessary for enlightened public opinion and civic co-cooperation, i. e. civic education. Such education can be provided by both state and non-government organizations.

According to W. L. M. King, the partnership and cooperation between civil society, the representatives of business, local self-government, state and international organizations are necessary on local, national, and global levels. It results in the establishment of trust and publicity, helps to overcome antagonistic relations and abuses, assists the increase of the standards of life of the people and the decision of humanitarian problems which the author of "Industry and Humanity" considered priority.

Keywords: corporate liberalism, community, civil society, civic education, public opinion.

Матеріал надійшов 10 березня 2024 р.

Єремєєв Олександр Сергійович – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології Національного університету «Кієво-Могилянська академія»

Yeremieiev Oleksandr – PhD in Political Science, Senior lecturer, Department of Political Science, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID iD: 0009-0000-9175-1421

E-mail: o.yeremeev@ukma.edu.ua

Цитування (Чикаго: виноски і бібліографія):

Єремєєв, Олександр. «Громадянське суспільство, громадянська освіта та громадська думка в концепції корпоративного лібералізму Вільяма Лайона Макензі Кінга». *Empirio* 1, № 2 (2024): 25–34. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.25-34>

Citation (Chicago: Notes and Bibliography):

Yeremieiev, Oleksandr. “Civil Society, Civic Education and Public Opinion in the Concept of Corporate Liberalism by William Lyon Mackenzie King.” *Empirio* 1, no. 2 (2024): 25–34. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.25-34> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)